

درس ۱

زنگ آفرینش - ستایش

واژه‌نامه

افق: کرانهٔ آسمان	ظلمت: تاریکی
توفیق: موفقیت	عنایت: لطف، کمک
جمله: همگی، کلاً	غفلت: نادانی، گمراهی
درازدستی: اهانت، بی‌احترامی	غوغا: شور و هیجان
دست‌آویز: وسیله، بهانه	فارغ: آسوده
دوگانه: نماز دو رکعتی	فروغ: نور، روشنایی
رحمة الله علیه: رحمت خداوند بر او باد	کارگشا: کمک‌رسان، یار
رهسپار: راهی، مسافر	کام: آرزو
زائر: زیارت‌کننده	متعبد: عبادت‌کننده
زنجره: حشره‌ای با صدای شبیه به زنگ، جیرجیرک	مصحف: قرآن
شب‌خیز: شب‌زنده‌دار	مونس: همدم، یار
طایفه: گروه، دسته‌ای از مردم	هست‌کن: پدیدآورنده، خالق
طفولیت: کودکی	

معنی بیت و عبارت‌های مهم

ای کارگشای هرچه هستند نام تو، کلید هرچه بستند

معنی ای خدایی که گروه‌گشای همهٔ موجودات هستی؛ نام تو، کلید همهٔ مشکلات و درهای بسته است.

ای هست کنِ اساس هستی کوتاه ز درت، دراز دستی

معنی ای کسی که تمام دنیا را به وجود آورده‌ای؛ هرگونه بی‌احترامی و اهانتی، از درگاه تو دور باد.

یاد دارم که در ایام طفولیت، متعبد بودم و شب‌خیز.

معنی به یادم است که در دوران کودکی، بسیار عبادت می‌کردم و شب‌زنده‌دار بودم.

همه شب دیده بر هم نبسته و مصحف عزیز بر کنار گرفته.

معنی تمام طول شب را نخوابیده بودم و قرآن را در دست و آغوش گرفته بودم.

یکی سر برنمی‌دارد که دوگانه‌ای بگزارد.

معنی کسی بیدار نمی‌شود که دو رکعت نماز بخواند.

تو نیز اگر بختی، به از آن که در پوستین خلق، اُفتی.

معنی تو هم اگر بخوابی، بهتر از آن است که بدگویی و غیبت مردم را بکنی.

کتاب و گفت زبانی

جمله

هدف هر ارتباط و گفت‌وگویی، انتقال پیام است.

انتقال پیام در زبان، با استفاده از جمله انجام می‌شود؛ **جمله** یعنی واژه یا مجموعه‌ای از واژه‌ها که معنای کاملی را منتقل کنند.

به موارد زیر توجه کنید:

۱	باران بارید.	۴	باران
۲	کتاب را باز کردم.	۵	کتاب را
۳	گل زیبایی است.	۶	گل زیبایی

در عبارت‌های ۱، ۲ و ۳، معنای کامل و واضحی منتقل می‌شود که به آنها جمله می‌گوییم.

اما شماره‌های ۴، ۵ و ۶، واژه یا واژه‌هایی هستند که معنا را به خوبی و روشنی، منتقل نمی‌کنند؛ پس جمله نیستند.

تعریف جمله

واژه یا مجموعه‌ای از واژه‌ها که در کنار هم، معنای کاملی را می‌سازند و پیام واضحی را منتقل می‌کنند. جمله، از دو بخش اصلی تشکیل می‌شود: نهاد و گزاره

سؤال برای تمرین، جمله‌ها را با علامت ✓ مشخص کنید.

- دست‌خط دیدنی او
- بهار، شاید زیباترین فصل باشد.
- ستارهٔ دنباله‌دار
- خطی زیبا دارد.
- دومین روز ماه
- ستارهٔ کوچکی دیدم.

واژه‌های هم‌آوا

بعضی از واژه‌ها از نظر شنیداری و گفتاری، یکسان هستند، اما از نظر نوشتاری و معنایی تفاوت دارند:

مثال غذا (خوردنی) قضا (سرنوشت) غزا (جنگ)

به این نوع واژه‌ها، هم‌آوا می‌گویند. در نوشتن واژه‌های هم‌آوا، باید به تفاوت معنایی آنها توجه داشته باشیم.

نمونه‌ای از واژه‌های هم‌آوا:

اساس: بنیاد و پایه	اثاث: لوازم خانه
ثواب: پاداش	صواب: درست
حیات: زندگی	حیاط: محوطه‌ای در خانه، حصار
خاست: بلند شد	خواست: میل، آرزو، طلب
خان: مرحله، رئیس	خوان: سفره
خُرد: کوچک، ریز	خورد: خوراک، فعل ماضی
خوار: کم‌ارزش و کوچک	خار: تیغ گل یا خاشاک
راضی: خشنود، قانع	رازی: نام دانشمند ایرانی، چیزی پنهانی
سفر: مسافرت	صفر: ماه صفر
سیف: شمشیر	صیف: تابستان
عرض: پهنا	ارض: زمین
عَلَم: پرچم	آلم: درد و رنج
عمارت: آبادانی	امارت: فرمان‌روایی
غریب: بیگانه	قرب: نزدیک
نصر: پیروزی	نثر: نوشته‌ای که شعر نیست
نواحی: ناحیه‌ها	نواهی: نهی شده‌ها

سؤال آیا برای واژه‌های زیر، واژه‌های هم‌آوای دیگری سراغ دارید؟

الف) بهر = به خاطر
ب) سد = دیواری در برابر آب

نوبت حرفه‌ای

یک نویسنده حرفه‌ای، هنگام نوشتن متن‌های رسمی، از واژه‌ها و فعل‌های شکسته و عامیانه استفاده نمی‌کند. به این دو جمله دقت کنید:

وقتی غصه‌های انسان زیاد بشه، هیچ پناه و یاری بهتر از خدایش برای اون نیست.
وقتی غصه‌های انسان زیاد شود، هیچ پناه و یاری بهتر از خدایش برای او نیست.

فعل «شود»، واژه «خدایش» و ضمیر «او» در جمله اول به شکل شکسته و گفتاری به کار رفته‌اند؛ که این نوع کاربرد واژه‌ها در نوشته‌های رسمی، جایز نیست. به این جمله توجه کنید:

رو به آسمان کردم و خدای مهربونم را از عمق وجودم، صدا زدم.

سؤال در عبارتی که خواندیم، کدام واژه به شکل شکسته و اشتباه به کار رفته است؟

پس، آموختیم که در متن‌ها و نوشته‌های رسمی، نباید از واژه‌ها و فعل‌های شکسته استفاده کنیم. البته در مواردی استثنایی، می‌توان از واژه‌ها و فعل‌های شکسته استفاده کرد؛ مثلاً هنگام گفت‌وگوی شخصیت‌های یک داستان.

سؤال ایراد جمله زیر را پیدا کنید و آن را بازنویسی کنید.

برایت آرزو می‌کنم که روزگارت هر روز، بهتر از روز قبل باشه.

باری از گذشته

جان‌بخشی

در سال ششم خواندیم که «اگر حالات و رفتار انسان را به غیر انسان نسبت بدهیم، از آرایه جان‌بخشی استفاده کرده‌ایم». مثلاً بگوییم: «برگ پاییزی، رقصید و بر زمین افتاد». در درس زنگ آفرینش، نمونه‌هایی از جان‌بخشی به چشم می‌خورد.

نام دیگر آرایه جان‌بخشی، تشخیص یا شخصیت‌بخشی است.

الهی ضعیفان را پناهی. مؤمنان را گواهی. چه عزیز است آن کس که تو خواهی...

من **خواجه عبدالله انصاری** هستم؛ عارفی از شهر هرات، یادگار قرن چهارم. تمام لحظه‌های زندگی‌ام، عشق به خدا بود و مناجات. با وجود اینکه کتاب‌هایی نوشته‌ام و شعرهایی سروده‌ام، اما همه مرا با همین عشق و مناجات‌های عارفانه‌ام می‌شناسند. کتاب‌های من، تفسیر قرآن، الهی‌نامه، منازل السائرين، ترجمه طبقات صوفیه و ... است؛ اما کتاب «مناجات‌نامه» مشهورترین اثر من است. در این کتاب، با زبانی ساده و صمیمی و با حالتی آهنگین و شعرگونه، با خدای خود راز و نیاز و صحبت کرده‌ام.

ای نام تو بهترین سر آغاز بی‌نام تو نامه کی کنم باز؟

درود! من **الیاس بن یوسف** معروف به **نظامی** هستم؛ البته نظامی گنجوی! شعری که خواندید از سروده‌های من از مجموعه لیلی و مجنون است. من به جز لیلی و مجنون مثنوی‌های دیگری هم دارم؛ از جمله: مخزن الاسرار، خسرو و شیرین، اسکندرنامه و هفت‌پیکر. شهرت من در «داستان‌سرایی» به زبان شعر است.

من و ادیب بزرگ نظامی عروضی، هر دو هم‌نام هستیم و هر دو در یک قرن (قرن ۶) زندگی می‌کردیم. برای اینکه ما دو نفر را با هم اشتباه نگیرید، می‌توانید نام من را با آثارم به‌خاطر بسپارید:

خمسه یا پنج گنج ← نظامی گنجوی

بزرگان دیگری که در این درس می‌شناسیم:

نام ادیب	تخلص	قرن	آثار	توضیحات
ابومحمد مشرف‌الدین مصلح‌بن عبدالله	سعدی شیخ اجل	۷	بوستان، گلستان دیوان اشعار	کتاب گلستان، یکی از کتاب‌های مهم سعدی، به زبان نثر نوشته شده است و گاه در آن شعر نیز دیده می‌شود. این کتاب در ۸ بخش مختلف نوشته شده است و شامل مطالب جذاب، تعلیمی و پندآموز است.

نام ادیب	تخلص	قرن	آثار	توضیحات
سعدالدین محمود	شبستری	۸	گلشن راز کنزالحقایق سعادت نامه	شیخ محمود شبستری از عارفان سرشناس قرن هشتم است. کتاب گلشن راز، معروفترین اثر اوست. این کتاب به زبان شعر در پاسخ سؤالهای عرفانی شخصی به نام امیرحسینی هروی نوشته شده است.
قیصر امین پور	—	معاصر	بی بال پریدن تنفس صبح آینه‌های ناگهان دستور زبان عشق مثل چشمه، مثل رود توفان در پرانتز و ...	دکتر قیصر امین پور از شاعران سرشناس دوره معاصر ایران است. ایشان با زبانی ساده و صمیمی، مطالب مختلف را به رشته شعر درمی آورد و غیر از آثاری که درباره ادبیات انقلاب سروده است، آثار موفقی در زمینه ادبیات کودک و نوجوان نیز دارد. دکتر قیصر امین پور در سن ۴۸ سالگی بر اثر بیماری، از دنیا رفتند.

این توی را این میدان

دانش زبانی

گزینه درست را با علامت ✓ مشخص کنید.

۱ در کدام بیت، ایراد املائی وجود دارد؟

- Ⓐ الف ای یاد تو مونس روانم / جز نام تو نیست بر زبانم
- Ⓑ ب ای هست کن اثاث هستی / کوله ز درت دراز دستی
- Ⓒ ج هم تو به عنایت الهی / آنجا قدم رسان که خواهی
- Ⓓ د از ظلمت خود رهایی ام ده / با نور خود آشنایی ام ده

۲ در کدام دسته از واژگان، ایراد املائی می‌بینید؟

- الف) زائر، طاعفه
ب) طفولیت، ظلمت
ج) عنایت، غفلت
د) توفیق، فروغ

۳ به دو واژه «خوار» و «خار» چه می‌گویند؟

- الف) مترادف
ب) هم‌نویسه
ج) هم‌آوا
د) متناسب

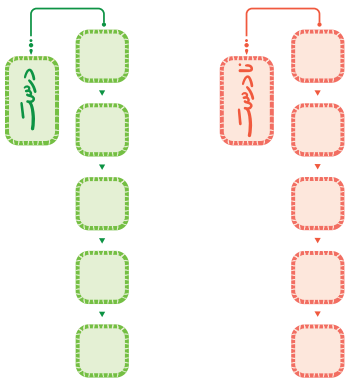
۴ مناسب‌ترین تعریف برای جمله کدام است؟

- الف) به چند واژه کنار هم جمله می‌گویند.
ب) به یک یا چند واژه معنادار، جمله می‌گویند.
ج) به هر عبارت طولانی و بامعنا جمله می‌گویند.
د) به یک یا چند واژه که پیامی را منتقل می‌کنند، جمله می‌گویند.

۵ در کدام گزینه، ایراد ویرایشی وجود دارد؟

- الف) شب، آنگاه زیباست که نور را باور داشته باشیم.
ب) امید با مرگ هم به گور نمی‌رود.
ج) تاریک‌ترین ساعت شب، درست قبل از طلوع خورشید است.
د) امید، همچون نون روزانه آدمی است.

۶ جمله‌های درست املائی را با علامت ✓ و جمله‌های نادرست را با علامت ✗ مشخص کنید.

۶ هم قصه نانموده، دانی / هم نامه نانوشته، خوانی

۷ هم تو به عنایت الاهی / آنجا قدمم رسان که خواهی

۸ دانه آرام بر زمین غلطید / رفت و انشای کوچکش را خواند

۹ جوجه گنجشک گفت: «می‌خواهم / فارق از سنگ بچه‌ها باشم»

۱۰ بچه‌ها گرم گفت‌وگو بودند / باز هم در کلاس غوغا بود

۱۱ جاهای خالی را با استفاده از واژه مناسب داخل کمانک کامل کنید.

۱۱ یاد دارم که در ایام متعبد بودم و شب‌خیز. (طفولیت - طفولیت)

۱۲ همه شب دیده بر هم نبسته و عزیز بر کنار گرفته. (مصحف - مصحف)

۱۳ یکی از اینان سر بر نمی‌دارد که دوگانه‌ای (بگذارد - بگذارد)

۱۴ فارغ به معنای است. (رها - متفاوت)

به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۱۵ متضاد واژه‌های مشخص شده را بنویسید.

الف) باز موضوع تازه‌ای داریم / آرزوی شما در آینده

ب) شب‌نم از روی برگ گل، برخاست / گفت: می‌خواهم آفتاب شوم

ج) طایفه‌ای گرد ما خفته بودند.

۱۶ برای هر یک از واژه‌های زیر، واژه هم‌آوا (متشابه) بنویسید.

الف) رازی **ب** حیات

ج) سلاح **د** ارز

۱۷ جمله زیر را ویرایش کرده و بازنویسی کنید.

مسئله اصلی در دعا این نیست که برای خواسته‌هایمان از خدا جواب بگیریم، بلکه هدف دعا این است که با خداوند یکی شیم.

۱۸ با واژه‌های زیر، جمله‌هایی با پیام «خوبی و مهربانی» بنویسید.

الف) مهربان - گذاشت - سیب

ب) ابر - خشک - باغچه

دانش ادبی

گزینه درست را با علامت مشخص کنید.

۱۹ در بیت زیر، کدام آرایه دیده می‌شود؟

جوجه کوچک پرستو گفت: / کاش با باد رهسپار شوم

الف) جان‌بخشی

ب) تشبیه

ج) تضاد

د) مبالغه